

ЕДИНСТВО НА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯТА И ИНТЕГРАЦИЯТА НА НАУЧНИТЕ ПОЗНАНИЯ В ГЕОГРАФСКИТЕ НАУКИ ¹

Ж. Гълъбов

Географията е една от най-старите конкретни науки. Предметът на тази наука е бил винаги Земята като цяло и нейните отделни части от гледище на техните природни условия, население и стопанство. Както е известно, тя е и една от най-популярните науки. Няма сектор от съвременния обществен живот, в който да не се използват географски познания и термини. Днес географската начетеност е едно от изискванията спрямо всеки интелigentен човек, „добрият тон“ в неговата осведоменост за обграждащата го действителност. За съжаление обаче в повечето случаи географската начетеност се проявява с познана е имената на селища, местности, географски данни и пр., чийто брой расте с амбицията за разширяване на географските познания и с претенцията за ориентираност в съвременната географска карта на света. Недостатъчното познаване на съдържанието и задачите на съвременната география е създадо убеждението, че всеки, който следи редовно ежедневната преса, може да добие знания върху географията на света и родината си и даже (за по-малко скромните) известна географска ерудиция.

Каква е историята и какви са задачите на тази наука, чиято информация има такава голяма популярност, а за чието съдържание се знае толкова малко сред широката общественост.

В ранните етапи от развитието си географията поради ниското ниво на производителните сили е имала познавателно-описателен характер, което е намерило отражение и в нейното наименование. Както през античната епоха, така и през Ренесанса тази наука е давала синтетични описателни характеристики на обитаваните от човека земи, следила е разширението на географския кръгзор, сама е спомагала за откриването и опознаването на нови земи и използването, макар и в стихийна форма, на техните природни богатства. Обаче географските познания от тези времена нямат само историческо значение. Те бележат крупни етапи в разширяването на географския кръгзор на човечеството, които са в тясна връзка със също така крупни етапи в неговото обществено развитие. Разширяването на географските познания

¹ Доклад, изнесен на пленарното заседание на I национален географски конгрес, състоял се на 9 — 18. X. 1968 г. в София.

за света, а с това и развитието на географията се вплитат тясно в общото развитие на човешката култура. През тези първи етапи от историята на географията голямо практическо значение имат системните географски описания на познати и новооткрити земи. Достатъчно е да се споменат седемнадесетомната „География“ на гръцкия географ-историк Страбон (I в.) и географските карти на гръцкия географ-картограф Птолемей (II в.). В тях се описват известните дотогава земи и техните морски брегове—данни, твърде необходими за развитата по това време морска търговия. В епохалното съчинение „Четири плавания“ италианският географ Америго Веспучи (края на XV и началото на XVI в.) прави географско описание на новооткрития континент Южна Америка, с което този континент става известен за алчните испански и португалски конквистадори.

Тези и други подобни географски описания имат голямо значение и от гледище на историческото развитие на съдържанието на географската наука. Те бележат контурите на едно от направленията в съвременната география — комплексногеографската характеристика на отделните райони на земната повърхнина. Днес комплексният и същевременно регионален подход към географските обекти се основава на обективно съществуващите причинни връзки между географските явления и създадите се по силата на тези връзки териториални (районни) комплекси. В дългата история на развитието на географската наука това направление е стимулирало синтеза — интеграцията на познанията в тази научна област на регионално-териториална основа.

С развитието на промишлеността и утвърждаването на капиталистическите обществени отношения нараства необходимостта от опознаване и използване на природните ресурси. Това дава подтик за изучаване на отделните елементи на природногеографската среда (релеф на земната повърхност, геоложки строеж и полезни изкопаеми, климат, води, растителност и пр.). Опознавайки все по-дълбоко закономерностите в развитието на тези елементи, географията допринася и за разкриване на спойващите линии — механизма на формирането на цялостната природногеографска среда, която може да бъде рационално използвана и целесъобразно преобразувана само при познаване на нейните структурни закономерности. Най-крупните географи в течение на три столетия отдават силите си на тази колкото трудна, толкова и значима за опознаване цялостната природа на нашата планета и полезна за обществото задача.

Разрешаването ѝ започва през XVII в. с трактата върху физико-географските явления „Обща география“ на холандския географ Бернхард Варениус; XVIII в. даде прогнозите за развитието на физическата география на руския енциклопедист М. В. Ломоносов, който в много отношения изпреварва епохата си; сред плеядата географи от XIX в. рязко изпъкват с оригиналните си изследвания и теоретически обобщения най-блестящите умове на века — немският географ А. Ф. Хумболт, французкият географ Елизе Реклю, руските географи

Н. Н. Миклухо-Маклай и П. А. Кропоткин, делото на които надхвърля рамките на строгото научно търсене и добива общочовешко значение в най-широкия смисъл на думата със своя революционен хуманизъм.

При тези исторически условия възникна и се разви второто, също така съществено направление в географската наука — изучаването на отделните елементи на единната природногеографска среда и отделните отрасли на цялостното народно стопанство. Така в недрата на географията възникнаха редица систематични дисциплини, изучаващи отделните географски компоненти в техните генетични връзки. Възникна и се разви процес на диференциация на географските познания, а оттам и на географската наука.

Диференциацията и интеграцията на научното познание в недрата на географията (като диалектически закон на познанието въобще) неизменно следват пътя на нейното развитие и създават благоприятни предпоставки за крупни теоретически обобщения и значими практико-приложни изводи в областта на тази наука. Така географията усложни своята структура и по силата на изискванията на практиката и логиката на самата наука тя се превърна в цяла система от взаимно свързани научни дисциплини — физикогеографски и икономгеографски.

* * *

В съвременния етап на своето развитие географските науки изучават както географската среда като единство от взаимно свързани физикогеографски процеси и явления върху земната повърхност, така и обитаващото я население и общественото производство в аспекта на тяхното териториално разпределение. Подялбата на географските науки на физикогеографски и икономгеографски произтича от самата същност на изучаваните обекти, която при първите — физикогеографските науки, се определя от природни закономерности, а при вторите — икономгеографските науки — от обществени закономерности. Известно е, че общественото производство се развива и на базата на природните ресурси, които представляват универсална предпоставка за живота и дейността на човека. От друга страна обаче, с развитието на обществото и все по-широкото използване на природните ресурси в производството и превръщането им в производителна сила нараства влиянието на човека в естественото протичане на природните процеси. Това взаимодействие между природата и обществото дава възможност, при познаване закономерностите и структурата на географската среда, за планови целенасочени преобразувания на тази среда с оглед нуждите на обществото. Положението на географията в системата на науките на границата между природните и обществени дисциплини създава предпоставки за изясняване на проблемата за взаимодействието между природата и обществото при различни общественно-икономически формации. По пътя на това развитие географията може да излезе от съ-

стоянието на описателно-обяснителна наука и днес се издига до нивото на конструктивна, преобразователна сила в общественото развитие. На всеки географ е известен широко разгърнатият фронт на географските науки в СССР в служба на съветската икономика, за да има нужда да се припомнят значителните приноси на съветските географи за усвояването и целенасоченото преобразуване на природата в огромната територия на СССР, за развитието на производителните сили и тяхното рационално териториално разпределение и пр.

Както се изтъкна вече, двата основни раздела в системата на географските науки — физическата и икономическата география, се обособяват на базата на различията в изучаваните обекти. Първата изучава явленията в природата в техния географски аспект, а втората — географските особености в разпределението на общественото производство и населението. Същевременно тези два раздела в системата на географските науки имат редица допирни точки и общи задачи, що се отнася до ефективната оценка на естествените ресурси и възможностите за тяхното рационално използване.

* * *

Ако направим макар и най-общ преглед на съвременното състояние на физикогеографските и икономическите науки и техните проблеми, ще очертаем контурите на една широка научна област, чиято главна задача е да подпомага все по-разностранното и по-интензивното използване на природните ресурси, да съдействува за рационалното преобразуване на природата с оглед развитието на народното стопанство в интерес на обществото.

От прегледа на главните моменти в развитието на географските науки проличаха дълбоките исторически корени на нейната съвременна структура, в която отчетливо изпъкват две тенденции: изучаване на териториалните комплекси и изучаване на отделните компоненти в техните генетически връзки.

Комплексната физическа география изучава преди всичко географската обвивка на Земята, закономерностите в развитието на тази обвивка в планетарен и регионален мащаб под влияние на взаимодействието и взаимното проникване на отделните геосфери по пътя на обмена на енергия и материя между тях. В областта на тези закономерности на първо място изпква ролята на баланса на топлината и влагата като фактор за физикогеографското зонироване на земната повърхнина и степента на биологическата продуктивност. Изследванията на закономерностите в развитието на природната среда като цяло имат определено практическо значение при комплексното и ефективно използване на природните ресурси. В практиката съществуват редица недостатъци в плановата работа по цялостното използване на тези ресурси както у нас, така и в другите социалистически страни, а още повече в капиталистическите страни. Не се оценява правилно съотношението между

естествено възобновяващите се и невъзобновяващите се ресурси, ролята на авторегулирането на процесите в природната среда и различните възможности за нейното преобразуване по пътя на управлението ѝ като кибернетична система. Естествено е, че комплексното използване на природните ресурси е задача, която може да се реши най-целесъобразно при сътрудничеството между физическата география и редица други природни и икономически науки.

Не по-малка перспектива на развитие има и ландшафтознанието, в чието съвременно развитие се оформят отделни профили, целещи изясняване на физическата и химическата същност на ландшафтните процеси и ландшафтната диференциация, като геохимия на ландшафта, геофизика на ландшафта, биотика на ландшафта, ландшафтно картографиране и пр. По-специално извънредно бързо се развива комплексното физикогеографско райониране. Успехите в тази област ще бъдат толкова по-големи, колкото принципите на физикогеографското райониране по-обосновано произтичат от принципите на ландшафтознанието, т. е. използването на структурния и количествения подход при диференциацията на различните рангове на териториалните физикогеографски комплекси. Характерна в това отношение е колективната работа по физикогеографското райониране на СССР за нуждите на селското стопанство, проведена в общосъюзен мащаб от университетските катедри по физическа география. За да се приближат ландшафтознанието и комплексното физикогеографско райониране до проблемите на практиката, все повече и повече се обръща внимание както на обективните количествени критерии при комплексното райониране, така и на специалните направления в това райониране с оглед нуждите на отделните отрасли на народното стопанство. С тези и редица други успехи в областта на комплексната физическа география се прави принос за разрешаването на една от основните проблеми в тази дисциплина — изясняване закономерностите и факторите за структурната диференциация на географската сфера на Земята.

Особено място в комплексната физическа география заема физикогеографското странознание, което се занимава с цялостната характеристика на природните условия и ресурси на отделни райони и страни. Съществуват много слабости в работата на географите в тази област. Обикновеният и най-често срещан недостатък в трудовете от този род е повърхностната и в много случаи шаблонна трактовка на научния материал, получен при изследванията в областта на специалните природни и физикогеографски дисциплини. Налага се комплексната оценка на природните условия и ресурси да се извърши на нивото на изискванията на практиката и съответната технология на производството, а не на нивото на информация за елементарните особености на отделните природни условия. Оценката на природните условия и ресурси трябва да бъде дадена с помощта на количествени, качествени и технико-икономически параметри все с оглед възможностите за рационалното им използване в процеса на производството. Кол-

кото и да е трудно от гледище на приложение в практиката, при страноведческата характеристика на природните условия и ресурси са необходими синтетични оценовъчни показатели, които да дават основа за преценка на икономическия потенциал на отделните области и райони и възможност за техния сравнителен анализ.

Ние сме съгласни със схващанията на редица автори, че комплексната физическа география има свои специфични методи за разработката на научните основи на рационалното комплексно използване на природните условия и ресурси, но считаме, че за успешното разрешаване на тази полезна за общественото развитие задача е необходимо тясно сътрудничество с редица специални природни, икономически и технически дисциплини. С това не се подценява значението на комплексната физическа география, нито пък се провежда някаква „икономизация“ в тази наука, както мислят някои автори. Напротив, икономическият критерий при оценката на природните условия и ресурси изисква по-дълбоко вникване в закономерностите на природната среда освен с помощта на класичните физикогеографски методи още и с модерните методи на геофизиката, геохимията, математиката и пр.

Докато синтезата — интеграцията, на научните познания във физическата география среща сериозни трудности от научно-методологическо и организационно естество и силен отпор от страна на специалистите в отделните клонове на географските науки, то диференциацията на физическата география се разви с неимоверно бърз темп, което създаде цяла система от частни физикогеографски дисциплини. Този процес в недрата на физическата география е напреднал до такава степен, че са необходими особени усилия за насочване вниманието на специалистите физикогеографи към общата теория на физическата география при техните проучвания на отделните компоненти на географската среда. Твърде често явление е работещите в различните клонове на физическата география специалисти да не разбират научния си език, нещо повече — да считат, че това е белег на дълбока научна специализация и ерудиция, да изпускат пред вид общата физикогеографска теория при анализа на дълбоко географските по своята специфика явления и процеси в географската среда. Безспорно е, че диференциацията на научните познания в географията представлява естествен прогресивен процес, който произтича от нуждата за задълбочено опознаване на обкръжаващата ни географска действителност и съдействува за рационалното използване на естествените ресурси, целенасоченото преобразуване на природната среда и бързото развитие на производителните сили.

Научните постижения в частните физикогеографски дисциплини сами по себе си биха ограничили възможностите за широки теоретически обобщения, ако в тези дисциплини не се обръща достатъчно внимание на разнообразните форми на генетически връзки между отделните природни компоненти. А този комплексен подход е крайно необходим при рязката диференциация на съвременната физическа гео-

графия, защото само с негова помощ ще може да се обобщи огромният фактически материал в тази научна област и изгради обща физикогеографска теория.

Проучването на закономерностите в развитието на отделните компоненти на географската среда на фона на техните взаимни връзки е една от формите на единството на диференциацията и интеграцията на научните познания в географията. Тази методологическа особеност на отделните частни физикогеографски дисциплини може да бъде илюстрирана с няколко примера.

В науката за образуването и развитието на релефа на земната повърхнина — геоморфологията, пластиката на земния релеф не се разглежда изключително като пряк резултат от въздействието на тектонските процеси. Релефообразуването е по-сложно явление. На фона на младите движения на земната кора комплексът от местни физикогеографски условия (климат, воден режим, растителна покривка, включително и техническото ниво на стопанската дейност) оказват дълбоко влияние върху типа и интензивността на разчленението на релефа. С други думи, релефът на земната повърхнина не е чисто геоложка категория, той крие в себе си и елементи на сложната географска категория. Този многофакторен характер на релефа намира най-пълно отражение в широко провежданото геоморфоложко картиране, поставено на историко-генетически основи. Не е безинтересно да се изтъкнат и новите направления в геоморфологията. По-важни от тези направления са: реконструкция на старите заравнени повърхнини и изучаване на техния произход и техните деформации под влиянието на младите движения на земната кора; морфоструктурен анализ на релефа; климатична геоморфология; изучаване на съвременните морфогенетични процеси и пр., които все повече уточняват нейния обект на изследване и я отграничават от геологическите науки. Тези направления имат значение не само за изясняване на закономерностите в развитието на релефа, но и конкретно значение за практиката. Възрастта и дълбочината на планационния срез на земната кора дава възможност за прогнозиране на открити или скрити под земната повърхнина месторождения на полезни изкопаеми, а изясняването на причините за съвременните екзогенни процеси дава научна основа за провеждането на ефикасни противоерозионни мероприятия и пр.

Общоприето е, че главните фактори за формирането на климата са топлинният баланс на земната повърхнина и атмосферната циркулация, както и свързаният с нея влагооборот. Съвременната климатология обаче отчита дори в микроклиматичен мащаб значението на трансформациите на слънчевата радиация и физическите свойства на въздушните маси под влиянието на подстилащата повърхнина (релеф, растителна покривка, водна и сушева повърхнина и пр.). И при този случай климатообразуването не е тясно атмосферен процес, а част от сложния, многостранно обусловен комплекс от физикогеографски процеси. За по-нататъшното развитие на климатологията голямо значение

имат изследванията върху теорията на климата с методите на динамичната метеорология при отчитане влиянието на подстилащата повърхнина.

Ефективността на паралелното прилагане на диференциация и интеграция на научните познания в географията релефно изпъква в областта на хидрологията. Главното направление в тази дисциплина е генетическият анализ на речния отток — изучаване закономерностите на неговото формиране под влияние на комплекса от физикогеографски фактори. В никоя от останалите частни физикогеографски дисциплини анализът на физикогеографските фактори не се е наложил като основен метод при научното изследване, както в географската хидрология. На същата основа почиват и изследванията върху водния баланс, хидроложното райониране, прогнозите за изменение на оттока под влияние на стопанската дейност; регулирането на оттока и пр.

Дълбока географска специфика има и географията на почвите. Разпределението на почвената покривка под влияние на физикогеографските и биологическите условия е общоизвестен постулат в географията. Връзките между почвообразователните процеси и природните условия са така дълбоки, че достатъчни са само няколко десетки години до едно-две столетия, за да могат измененията в географските условия на даден район да се отразят върху структурата на неговата почвена покривка.

Нека с това ограничим конкретните примери за дълбоките взаимозависимости между компонентите на географската среда, които налагат едновременното прилагане на анализата и синтезата, а оттам и диференциацията и интеграцията на научните познания във физическата география.

Не може да се твърди, би било в разрез с истината, че другите дисциплини от големия цикъл на науките за Земята, като метеорология, геофизика, геохимия и пр., не се занимават с причинните връзки между процесите в природата. Във всички тези дисциплини обаче въпросите за взаимодействието се засягат дотолкова, доколкото се изяснява физическата или химическата същност на изучаваните от тях явления и обекти. Що се отнася до взаимодействието в географската среда, трябва да се подчертае, че тази среда е не само резултат от естественото взаимодействие между нейните компоненти, т. е. не е напълно автономна саморазвиваща се геосистема. От една страна, в по-голяма или в по-малка степен тя е претърпяла структурни изменения под влияние на стопанската дейност на човека, а, от друга — в нейната исторически развиваща се структура са се запазили още неизчезнали палеотипни елементи, остатъци от нейната стара структура, които, макар и в противоречие със съвременното развитие на физикогеографските процеси, дават известно отражение върху нейния външен облик и нейните естествени ресурси. Взаимодействието в географската среда се проявява диференцирано и сложно опосредствувано съобразно с териториалния обхват на различните геосистеми от географския локалитет (микрорайон) до географската зона и цялата Земя, взета в планетарен ма-

щаб. Следователно взаимните връзки между компонентите на географската среда имат твърде специфично съдържание. Не е случайно обстоятелството, че изброените по-горе дисциплини от цикъла на науките за Земята ориентират своята научна тематика и методика на изследване върху географска основа, в резултат на което се създадоха бързо развиващи се погранични научни направления, като геохимия на ландшафта, геофизика на ландшафта, географска типизация на синоптичните процеси и пр.

Развитието и съвременното състояние на физическата география доказва по безспорен начин основната теза, проведена в настоящото изложение — диференциацията на географските познания добива своя прогресивен смисъл и действено-конструктивно значение само при едновременно прилагане принципа на интеграцията на тези познания, което отразява и обективно съществуващото единство на сложната географска среда.

Една от характерните черти в развитието на икономическата география е нейният буен подем през последните две десетилетия, който обхваща не само теоретико-методологическите й основи, но и конкретната научноизследователска и практическа дейност в полето на тази наука. Това бързо развитие на икономическата география се прояви особено рязко в страните със социалистически производствени отношения и на първо място в СССР. Забележителният възход в развитието на народното стопанство, бързото разрастване на производителните сили, крупните изменения в териториалната организация на обществено производството поставиха пред икономическата география в тези страни редица актуални задачи, възникнали във връзка с ускорените темпове на икономическото им развитие. Заслужава адмирация ентузиазмът, с който икономгеографите от социалистическите страни, въоръжени с прогресивната теория на своята наука, вложиха сили и умение в разрешаването на поставените пред тях задачи.

В съвременния етап на своето развитие икономическата география изучава географското разпределение на производството като единство от производителни сили и производствени отношения и формирането на териториално-производствените комплекси като съчетание от взаимно свързани и оптимално допълващи се стопански отрасли. Голямо значение при разрешаването на тази проблема се явява стопанската оценка на природните условия и ресурси. Тази оценка, както вече изтъкнахме, се нуждае от помощта на физикогеографите. Тя дава възможност за ползотворен контакт между икономическата и физическата география и основа за интеграция на научното познание в тези две дълбоко различаващи се по своята методология научни области.

В структурата на икономическата география се констатира известни различия в сравнение с физическата география. Докато частните физикогеографски дисциплини все още държат в ръцете си примата във физическата география и изпълват по-голяма част от нейното съдържание, отрасловите проучвания в икономическата география (гео-

графия на промишлеността, селското стопанство и пр.) играят подчинена роля и едва през последните години се очертава тяхната самостоятелност като отделни отрасли (частни) икономгеографски дисциплини. Основното съдържание на икономическата география все още се определя от комплексния подход към общите и регионални икономгеографски проблеми. Между проблемите в областта на общата икономическа география на първо място трябва да се постави изучаването на разпределението на производителните сили в дадена страна или в мащабите на двете принципиално различаващи се системи в световното стопанство — социалистическата и капиталистическата. Безспорно е голямото практическо-приложно значение на тези изследвания при разкриване общите тенденции в развитието на народното стопанство в едър териториален мащаб и на базата на различията в общественоекономическите формации. В това отношение географията на световното стопанство като част от общата икономическа география има определено значение и място. Между проблемите на регионалната икономическа география рязко изпъква теорията и практиката на комплексното икономическо райониране. Общеизвестно е, че основните принципи на икономическото райониране изникнаха и се развиха на базата на системно проведената работа по рационалната териториална организация на производителните сили в СССР в общосъюзен мащаб. Още от самото начало на работата по икономическото райониране на СССР и до днес съветските икономгеографи взимат дейно участие в този важен сектор на съветската икономика, пряко засягащ нейното планомерно комплексно и оптимално развитие. Това участие на съветските икономгеографи в работите по икономическото райониране произтича от съдържанието на понятието икономически район, което крие в себе си редица географски моменти — териториален производствен комплекс с определено съчетание на природните условия и естествени ресурси, който чрез своите сходства и различия с останалите териториални производствени комплекси изгражда цялостната система на географското разпределение на производството в дадена страна. Правилната преценка на перспективното развитие на териториалните комплекси от производителни сили дава възможност за конструкция на относително стабилни районни мрежи, чиито очертавания, разбира се, могат да търпят известни изменения в процеса на научнотехническия прогрес, усвояването на нови естествени ресурси и пр. Опитът в социалистическите страни доказва, че ръстът на производителните сили се отразява предимно във вътрешното съдържание на крупните производствени комплекси, а не толкова в техните териториални очертавания. Тези и редица други постижения в теорията и практиката на икономическото райониране показват голямото значение на комплексно-териториалния подход при икономическото райониране, което сближава проблемите в тази област на практиката до основните проблеми на комплексната регионална икономическа география.

Един недостатъчно разрешен въпрос в структурирането на икономическата география засяга отрасловите икономгеографски дисциплини по отношение на тяхното съдържание и отграничаване от сродните отраслови икономики. Съществуващите изследвания в тази област на икономическата география показват, че подробният икономгеографски анализ на даден стопански отрасъл със значение за уточняване насоките на неговото бъдещо развитие е възможен само при проучване на този отрасъл във връзка с редица природни и икономически предпоставки и върху фона на неговите производствени връзки с останалите стопански отрасли, т. е. с изучаване на географията на отраслите като елемент на производствените комплекси.

Например проучванията върху географията на селското стопанство разкриват сложността на проблемите в тази област на икономическата география. Границите на икономически оправданото отглеждане на редица селскостопански култури се определят от сложен комплекс от природногеографски и икономически фактори, който включва не само почвено-климатическите условия, но и начините на използването на земите, отношението между добивите от селскостопанските култури и производствените разходи, необходимостта от приближаване на растителната суровина до мястото на нейната обработка и пр. Едни от изброените фактори имат физикогеографска специфика, втори — агротехническа, а трети — икономгеографска.

В приведенния пример икономгеографският подход при изучаване географията на селското стопанство се състои не само в подчертаване комплексността на научните проблеми, но и в конкретното непосредствено познаване на природните и икономическите условия на изследвания район, включително и теренна работа по картиране на използването на земите, въпроси, които стоят далеч от компетенцията на икономиста-отрасловик.

Още по-голямо разнообразие и сложно съчетание на факторите показва развитието на териториалното разпределение на промишлеността. В това отношение географията на промишлеността рязко се отличава от останалите дисциплини на икономическата география. Разпределението на отделните отрасли на промишленото производство (добивна, обработваща промишленост, промишленост, използваща различно количество енергия и пр.) се определя от многостранни връзки, гъвкави различия по характер и сила, с природните ресурси и останалите отрасли на народното стопанство. Характерна в това отношение е обработващата промишленост, която може да има голям териториален диапазон съобразно с географското разпределение на суровинните и енергетични източници, трудовите ресурси, спецификата на производствените връзки, предназначението на готовата продукция и пр. Оттук произтича и сложността на проблемата за правилната териториална организация на промишленото производство и създаването на високо производствени промишлени комплекси.

Географията на промишлеността има значителен дял в решаването на тази жизнена за народното стопанство проблема, преди всичко с комплексната икономикогеографска оценка на факторите, които подпомагат формирането на промишлени комплекси с различна структура и от различен ранг, съобразно с възможностите за концентрация, специализация, коопериране или комбиниране на промишленото производство. В това отношение широкият комплексен подход към научните проблеми, така типичен за икономическата география, дава възможност на географията на промишлеността дейно да съдейства за повишаване икономическата ефективност на териториалната организация на промишленото производство.

Накратко изложените моменти от структурата, проблемите и задачите на съвременната икономическа география достатъчно ясно обрисуват конструктивно-преобразователната сила на прогресивната икономикогеографска теория и практика и тяхното значение за развитието на производителните сили.

* * *

В своята история от античността до днес географията е претърпяла редица структурни промени в резултат от измененията в обема на нейното съдържание и усъвършенствуване на нейните методи на изследване. Изучавайки географската среда, населението и общественото производство в тяхната специфика и в техните взаимни връзки, географията разкрива закономерностите в развитието на изследваните от нея обекти по пътя на диференциацията и интеграцията на научните познания. Диференцираното изучаване на отделните компоненти и интегрирането им на базата на техните взаимни връзки в генетически обособения географски комплекс са двете страни на географските познания. С помощта на тази методология единната в миналото география днес се разви като система от тясно обвързани помежду си географски дисциплини, чийто обект на изследване са частните и комплексни закономерности в географската среда и отрасловата и комплексна специфика в географското разпределение на общественото производство.

За успешната разработка на тези проблеми имат значение не само географските изследователски методи (класични и модерни), но и широкото прилагане на специфичните картографски методи. Синоптичният картографски синтез, основан на детайлно анализирани и правилно обобщени количествени данни и показатели, разкрива големи възможности за изясняване на самата същност на взаимните връзки между компонентите на географския комплекс. В това отношение и тематичното, и комплексното картографиране дават съществен принос за развитието на теоретическата и практическата география.

За осигуряване прогреса на географската територия и ефективно използване и внедряване на нейните постижения в практиката са необходими редица научно-организационни мероприятия, които да засег-

нат както целенасочената подготовка на географските кадри в университетите, така и организацията на изследователската работа в научните институти с оглед да се даде по-голям простор за паралелното развитие на двете основни тенденции в географските науки — диференциацията и интеграцията на научните познания. Единството на тези противоположни тенденции е залог за бързи успехи в развитието на географската теория и практика.

UNITE DE DIFFÉRENTIATION ET D'INTÉGRATION DES SCIENCES GÉOGRAPHIQUES

J. Gálábov

Résumé

La différenciation et l'intégration des connaissances scientifiques en Géographie ont toujours caractérisé, depuis l'Antiquité jusqu'à nos jours le développement de cette science. Actuellement ces deux tendances rendent possibles de vastes généralisations scientifiques et donnent lieu à d'importantes modifications dans la structure même de la Géographie, sa transformation en un système de diverses disciplines réparties sur deux plans différents — ceux de Géographie physique d'un côté et de Géographie économique de l'autre. La distinction en Géographie de sciences de Géographie physique et de Géographie économique dérive de la nature même de leurs objets de recherches scientifiques, dont l'un est défini par les lois naturelles et l'autre par celles du développement social.

La position moyenne de la Géographie entre les sciences naturelles et les sciences économiques, lui permet d'envisager l'élucidation du grand problème de l'interdépendance entre le milieu géographique et la société dans les conditions spécifiques des diverses structures économiques et sociales.

Les tendances de différenciation et l'intégration des connaissances scientifiques se manifestent ouvertement dans le domaine de la Géographie physique contemporaine. La différenciation plus spécialement a pris une grande ampleur créant tout un cycle de disciplines de Géographie physique, qui s'attachent à de recherches d'ordre différent concernant les divers éléments du milieu géographique. Cependant cette différenciation serait à craindre au cas où l'intérêt des études ne portait essentiellement sur les formes variées des rapports génétiques entre les processus du milieu géographique, qui sont de nature essentiellement géographique. Il est nécessaire d'appuyer sur la révélation des lois générales du développement de la sphère géographique de la terre à l'échelle planétaire ou régionale en tant que résultat découlant de l'interdépendance des diverses géosphères et leur échange mutuel d'énergie et de matière. En ce sens le développement d'une série de disciplines de Géographie physique limitrophes (la Géochimie et Géophysique du *landschaft*, etc.) est aussi bien important, que celui de la Géographie physique complexe.

Par contre dans le domaine de la Géographie économique contemporaine la tendance d'intégration est bien accentuée. Les problèmes essentiels de ce domaine scientifique concernent la répartition géographique de la production en tant qu'unité de forces productrices et de rapports de production, ainsi que la formation d'ensembles économiques territoriaux réalisant l'unité des diverses branches de l'économie, qui se trouvent en rapports d'étroite interdépendance. Pour la solution de ces problèmes l'appréciation de la valeur économique des conditions et des ressources naturelles est de grande importance. C'est en elle que se réalise le contact entre la Géographie physique et la Géographie économique et par cette voie s'effectue l'intégration des connaissances scientifiques de ces deux domaines de la Géographie dont la méthodologie reste tellement différente. Le problème essentiel posé par la différenciation de la Géographie économique est bien celui de tracer la ligne de démarcation entre les disciplines de la Géographie économique et celles des sciences économiques proprement dites. L'expérience des recherches de Géographie économique témoigne de ce que l'analyse géographique des perspectives du développement d'une branche économique donnée n'est réellement efficace qu'à condition de s'étendre sur les autres branches économiques et le milieu géographique.

Pour que soit donné libre cours à ces deux tendances essentielles du développement des sciences géographiques — la différenciation et l'intégration des connaissances scientifiques, et pour que soit renforcé le rôle constructif de ces sciences il est indispensable de réformer l'organisation et les méthodes de recherches scientifiques des instituts et des écoles supérieures de géographie.